



## VILLANCETS CRIOLLS EN DIÀLEG AMB LES MÚSIQUES D'ÀFRICA, D'AMÈRICA I DEL CARIB

PRIMERA PART: 1440-1640

1440. Inici de les expedicions de captura d'esclaus negres a l'Àfrica.

**RECITAT (1): BULA DEL PAPA NICOLÁS V DE 1455.**

### 1. MÚSICA: LAMENT AFRICÀ

Cant griot – Mali

1492. El 3 d'agost, Colom inicia el seu primer viatge per l'Atlàntic. El 12 d'octubre, arriba al Nou Món.

### 2. MÚSICA: LA TRICOTEA SAMARTÍN LA VEA

Canzon alla Villota – Alonso – Cançoner de Palau n. 247

**RECITAT (2): CRISTÒFOR COLOM, *DIARI DE BORD*. NIT DE L'11 D'OCTUBRE DE 1492.**

### 3. MÚSICA I RECITAT (3)

Poema nàhuatl sobre la fugacitat universal

1496. Alfonso de Lugo conquereix les Illes Canàries i esclavitzava els seus habitants.

**RECITAT (4): *EL MATEIX ANY, CRISTÒFOR COLOM...***

**4. MÚSICA: CANT A OSHUN**

Tradicional afroclubà (Cuba)

1511-12. Després de la conquesta de Cuba, Diego Velázquez envià una expedició a les Illes de la Badia, que tornà amb 400 esclaus.

**5. MÚSICA: BALLMANNAN**

Vudú haitià

1532/47. Inici de les primeres rebel·lions d'esclaus negres a tota la regió del Carib.

**RECITAT (5): *EL 1533, PRIMERA REBEL·LIÓ D'ESCLAUS A CUBA...***

**6. MÚSICA: OFULÚ LORÊRÊ-Ê**

Candomblé, cant orisha per a Oxalá – Tradició oral (Bahia, Brasil). Arranjament: Aloysio de Alencar Pinto.

1556. Control del tràfic d'esclaus a través d'Àfrica.

**RECITAT (6): *LA CORONA DECIDÍ L'ESTABLIMENT, A LA PALMA...***

**7. MÚSICA: LA NEGRINA: SAN SABEYA GUGURUMBÉ / LOS NEGRITOS-GURUMBÉ**

Mateu Fletxa, el Vell (1491-1553) / Son jarocho

1573. Bartolomé Frías de Albornoz, primer catedràtic de Dret Civil a Nova Espanya, va publicar el seu *Arte de los contratos*.

**RECITAT (7): *DE CAP VAIXELL EN QUÈ ES PORTIN ESCLAUS NEGRES...***

**8. MÚSICA: EL SON DE LA MÁ' TEODORA**

Teodora Ginés (Cuba, 1562).

1620. Arriben els primers esclaus africans a les colònies angleses. Internacionalització del tràfic d'esclaus.

## **9. MÚSICA: SINANON SARAN**

Cant griot – Mali

1636. Decret de 1636 del governador anglès de Barbados, mitjançant el qual s'estipula que tots els africans i amerindis que visquin a l'illa seran considerats com a esclaus per sempre.

**RECITAT (8): *L'ILLA ES TROBA DIVIDIDA EN TRES MENES D'HOMES...***

## **10. MÚSICA: LOOK OVER YONDER**

Cant d'esclaus

1640. El frare Jean-Baptiste du Tertre arriba com a missioner a les Antilles. Anys més tard, escriu la primera història de les Antilles i dels seus esclaus.

**RECITAT (9): *QUAN [ELS ESCLAUS] SÓN TRACTATS AMB AMABILITAT...***

## **11. MÚSICA: TLEYCANTIMO CHOQUILIYA**

Mestís i indi – Gaspar Fernandes (ca. 1563/1571-1629)

*PAUSA 20'*

**SEGONA PART: 1680-1880**

## **12. MÚSICA: CANTO DO GUERREIRO**

Caboclinho de Paraíba – Erivan Araújo (Brasil) – Arranjament: Michel Costa

1705. El govern colonial de Virgínia estableix noves lleis sobre els serfs i els esclaus, coneguda com a "Act Concerning Servants and Slaves".

**RECITAT (10): TOTS ELS SERFS IMPORTATS I PORTATS A AQUEST PAÍS...**

**13. MÚSICA: YOU GONNA REAP WHAT YOU SOW**

Cant d'esclaus

1713. La Companyia dels Mars del Sud obté la concessió per a importar 4.800 esclaus africans per any a les colònies espanyoles del Nou Món durant els 30 anys següents.

**14. MÚSICA: LA RUMBA ESTÁ BUENA**

Changüi de Guantánamo – Ido Torres (Cuba)

1748. Antonio de Ulloa descriu els encreuaments entre els blancs pobres i les castes de color i els indis.

**RECITAT (11): CONTINUANT AMB LES ALTRES MENES DE GENT...**

**15. MÚSICA: XICOCHI CONETZINTLÉ / XOCHIPITZAHUATL**

Villancet – Gaspar Fernandes / Anònim nàhuatl

1762. El filòsof Jean-Jacques Rousseau exposa les seves idees sobre l'esclavatge a Du Contrat social. El pensament il·lustrat de l'Encyclopédie critica l'esclavatge.

**RECITAT (12): HOM POTSER DIRÀ QUE AQUESTES COLÒNIES AVIAT CAURIEN EN RUÏNA...**

**16. MÚSICA: AIR POUR LES ESCLAVES AFRICAINS**

Instrumental – Jean-Philippe Rameau (1683-1764)

1789, agost. Revolta d'esclaus a Martinica. Carta anònima dels esclaus adreçada a M. Mollérat en defensa de l'abolició de l'esclavatge.

**RECITAT (13): BENVOLGUTS SENYORS, GENERAL, INTENDENT, GOVERN, ASSESSORS...**

**17. MÚSICA: CACHUA SERRANITA NOMBRADA EL HUICHO NUEBO: NO AY ENTENDIMIENTO HUMANO**

Anònim (Perú, 1780), Còdex Trujillo, n. 19 (E 192)

1791, setembre. Revolta d'Haití. Carta de Pierre Mossut, cap de plantació, al marquès de Gallifet.  
3 de novembre. Aldarulls a Saint-Domingue (Haití).

**RECITAT (14): *HEM SIGUT ATACATS PER UNA HORDA D'ASSASSINS...***

### **18. MÚSICA: TUMBA FRANCESA**

Haití

1806. Descripció per John Gabriel Stedman d'una noia sambo formosa flagellada.

**RECITAT (15): *EL PRIMER OBJECTE QUE VA ATRAURE LA MEVA COMPASSIÓ...***

### **19. MÚSICA: LAMENT**

Mali

### **20. MÚSICA: INDODANA**

Cant espiritual i pregària – Tradicional isiXhosa (Sud-àfrica)

1868, 27 de desembre. Carlos Manuel de Céspedes, en la seva condició revolucionària de Capità General, proclama la revolució de Cuba.

**RECITAT (16): *LA REVOLUCIÓ DE CUBA, EN PROCLAMAR LA INDEPENDÈNCIA DE LA PÀTRIA...***

### **21. MÚSICA: GUARACHA: AY, QUE ME ABRASO, AY / EL ARRANCAZACATE**

Juan García de Zéspedes (ca. 1619-1678) / Son tradicional de Tixtla

1873/1880. Espanya decreta l'abolició de l'esclavatge a Puerto Rico i a Cuba.

### **22. MÚSICA: AGUACERO, AGUACERITO**

Fiesta tradicional guajira – Mario Oropesa (Cuba)

*La durada aproximada del concert és de 45 minuts per a la primera part i 45 minuts per a la segona.*

**VICENTA NDONGO, RECITAT**

**MÚSICS CONVIDATS DE CANADÀ, GUADALUPE, GUINEA, MALI, BRASIL,  
CUBA, HAITÍ I VENEÇUELA**

**TEMBEMBE ENSAMBLE CONTINUO (MÈXIC / COLÒMBIA)**

**LA CAPELLA REIAL DE CATALUNYA**

**HESPÈRION XXI**

**JORDI SAVALL, DIRECCIÓ**

**MÚSICS CONVIDATS**

**CANADÀ: Neema Bickersteth**, cants d'esclaus d'origen afroamericà · **GUADALUPE: Yannis François**, baríton i dansa · **GUINEA: Sekouba Bambino**, cant · **MALI: Ballaké Sissoko**, kora & cant / **Mamani Keita, Tanti Kouyaté, Fanta Sissoko**, cors / **BRASIL: Maria Juliana Linhares**, soprano / **Zé Luis Nascimento**, percussió · **CUBA: Teresa Yanet**, cant / **Marlon Rodríguez**, percussió & cors / **Frank Pereira**, guitarra, tres cubà & cors / **Lixsania Fernández**, cant i viola de gamba baixa · **HAITÍ: Sylvie Henry**, cant · **VENEÇUELA: Iván García**, baix

**TEMBEMBE ENSAMBLE CONTINUO: Ada Coronel**, cant / **Leopoldo Novoa**, marimbol, marimba de chonta & tiple colombià / **Enrique Barona**, leona, jarana & cant / **Ulises Martínez**, violí, vihuela, leona & cant

**LA CAPELLA REIAL DE CATALUNYA: Anna Piroli**, soprano / **David Sagastume**, contratenor / **Víctor Sordo**, tenor / **Lluís Vilamajó**, tenor

**HESPÈRION XXI: Pierre Hamon**, flautes / **Béatrice Delpierre**, flauta & xeremia / **Elies Hernandis**, sacabutx / **Josep Borràs**, baixó / **Jordi Savall**, viola de gamba soprano / **Xavier Puertas**, violone / **Josep Maria Martí**, tiorba, guitarra & vihuela de mano / **Andrew Lawrence-King**, arpa barroca espanyola / **David Mayoral**, percussió

# COMENTARI

per **Jaume Radigales**

## VILLANCETS PER A NADALS COLONIALS

Generat en el context de la música castellana del Renaixement, el villancet (*villancico*) va gaudir d'una extraordinària acceptació popular al llarg dels segles. Nadal és una època de fraternitat i de germanor, i rics i pobres, grans i petits, dones i homes, sants i pecadors s'han prostrat durant segles davant del pessebre per adorar el nen Jesús. I hi ha res millor que fer-ho amb unes músiques senzilles, còmplices del misteri del naixement del Messies i amb melodies fàcilment assumibles?

En el concert d'avui, el músic igualadí Jordi Savall ens proposa un programa amb les seves formacions habituals –La Capella Reial de Catalunya i Hespèrion XXI– al costat de músics americans –procedents de Canadà, Guadalupe, Mèxic, Colòmbia, Brasil, Cuba, Haití i Veneçuela– i africans de Guinea i Mali. El pont entre intèrprets se centra precisament en el villancet de la mà de compositors que, al continent africà i a l'americà, van anunciar la bona nova a través de melodies ocasionalment adaptades a les terres de conquesta. Un rerefons amarg, si tenim en compte que el context era el de la colonització. I això implicava opressió i també conversió forçada a la que es considerava l'única religió redemptora del món: la cristiana, passada pel sedàs catòlic i contrareformista del Concili de Trento. I amb una única llengua imposada per la força bruta: la castellana, a banda del llatí que es mantenia per als oficis litúrgics, a excepció precisament dels villancets (en castellà), justament pel seu caràcter popular.

Obviant aquest teló de fons sinistre –sobre el qual difícilment mai es podrà passar pàgina–, queda un llegat de gran riquesa musical, amb autors poc prodigats al costat d'altres que la musicologia ha rescatat de l'oblit i que Jordi Savall s'ha entossudit a donar a conèixer.

Aquest seria el cas, per exemple, de Gaspar Fernandes (o Fernández), d'origen possiblement portuguès amb data de naixement incerta i que va morir a Puebla (Mèxic, aleshores Nueva España) el 1629, on va ser mestre de capella de la catedral, tot i que prèviament ho havia estat a Guatemala. A més de compositor i organista, Fernandes havia estat copista, cosa que sens dubte deuria marcar el seu estil, influït per les grans obres dels mestres que l'antecediren, les partitures dels quals va tenir a les seves mans. Els villancets d'aquest autor consten amb un “negro” o “negrita”, entre altres indicacions, a les partitures i serien interpretats dins dels temples en els corresponents oficis nadalencs.

# NOTES DEL DIRECTOR

per **Jordi Savall**

Un mar de músiques ret homenatge als més de 25 milions de víctimes que durant prop de quatre segles, des del 1492 fins al 1888 (any en què es va abolir l'esclavitud al Brasil), van ser deportats i esclavitzats per part dels països europeus. Aquells homes, dones i nens que van ser arrencats brutalment dels seus pobles al continent africà i a Madagascar i arrossegats per la força cap a les colònies europees, només van portar la seva cultura d'origen: les seves creences religioses, la seva medicina tradicional, els seus costums culinaris i les cançons i els balls que es van preservar a les noves destinacions anomenades assentaments o plantacions. Aquesta situació va perdurar fins a mitjans del segle XIX, quan els moviments abolicionistes, després d'àrdues guerres i enfrontaments, van aconseguir decretar la fi de l'esclavatge a les colònies europees.

En aquest concert, la "música viva", hereva de les antigues tradicions dels descendents d'aquells esclaus que van deixar empremtes profundes a la memòria dels pobles afectats –des de les costes d'Àfrica Occidental, fins a Àfrica, Amèrica i les illes del Carib–, entaularà un diàleg amb formes musicals hispàniques i europees inspirades en els cants i balls dels esclaus, els indígenes i els pobles de tota mena de barreja racial. L'herència africana i americana es combina així amb elements importats i agafats de l'època renaixentista i barroca d'Europa, amb obres de Mateu Fletxa, el Vell, Gaspar Fernandes, Jean-Philippe Rameau, Juan García de Zéspedes i anònims.

En aquest programa, el nostre objectiu és mantenir viva la memòria d'aquesta tragèdia humana a través de la música i dels textos, i retre homenatge a les víctimes del terrible tràfic de milions d'homes, dones i nens africans que van ser deportats sistemàticament durant segles. Amb La Capella Reial de Catalunya, Hespèrion XXI, el grup mexicà Tembembe Ensamble Continuo i músics convidats de Cuba, Haití, Brasil, Mali i Veneçuela, escoltarem els ritmes i les cançons que ens porten a la memòria aquella història forjada en el patiment, quan la música va arribar a ser un mitjà de supervivència i, per sort per a tots nosaltres, l'únic recés de pau, consol i esperança.

## TEXTOS



[Descarrega els textos del concert](#)



Concepció del programa i selecció de les músiques: Jordi Savall

Selecció de textos i cronologia: Sergi Grau

Leopoldo Novoa és membre del Sistema Nacional de Creadores de Arte de México (SNCA).

Amb el suport de

